

SZENT BERNÁT HATÁSA PÁZMÁNY MISZTIKÁJÁRA

SZABÓ FERENC SJ

Pázmány Péter „misztikáját” lelkiségének és krisztológiájának összefüggésében kell vizsgálnunk, ahogy ezt újabb monográfiámban jeleztem.¹ Ott azt is megmutattam, hogy a jezsuita bíborost Szent Ignác lelkisége, nevezetesen a *Lelkigyakorlatok* szelleme ihlette, főként – ahogy Sík Sándor nevezte – „intim írásaiban,” *Imádságos könyvében*, Kempis-fordításában, prédikációiban. Ez utóbbiakban feltűnően sok a hivatkozás Szent Bernát misztikus műveire. Mindezt most jobban megvilágítom.

Mi a misztika?

A misztika görög *müsztikosz-titokzatos* szóból származik, a 'misztériummal', titokkal kapcsolatos. A keresztény lelkiségben jelenti az Istenhez való felemelkedést (szemlélődésben, imában), illetve az Istennel való kegyelmi egyesülést. A keresztény lelkiségre – a Szentírás spirituális/misztikus értelmzéséntül – jelentősbefolyást gyakorolt a platonikus és újplatonikus „filozófiai spiritualitás”: Alexandria Kelemen, Órigenész, főleg az 5. századi Pseudo-Dionüsziosz Aeropagitész (Aeropagita Dénes), Nyugaton Szent Ambrus, aki még jelentősen függ a görög atyáktól, főleg az újplatonikus Szent Ágoston, Nagy Szent Gergely, a középkori és az újkori augusztinizmus.

A „misztika” egyik tág meghatározása lehet tehát: olyan vallási tapasztalat, amelyben valamiképpen létrejön a tapasztaló ember és a megtapasztalt Isten(ség) egysége. Karl Rahner szerint a személyes és közvetlen Istentapasztalat a döntő, és ebben minden hívőnek része lehet a Lélek által szívébe öntött isteni szeretet révén.²

Az Isten és az ember közötti csodálatos csere az Ige megtestesülésével valósult meg. Az egyházatyák ezt így fejezték ki: Isten emberré lett, hogy az ember Istené legyen, megistenüljön, részesedjék az isteni életben. A keleti atyák formuláját a nyugatiak is átvették, és ez a dogmatikai igazság az egyházi hagyományban a misztika kulcsfontosságú tétele lett századokon át. Mindjárt látjuk, hogy Szent Bernátnál is központi fontosságú a léleknek a megtestesült Igével való szeretetkapcsolata.

¹ Szabó Ferenc SJ, *Krisztus és Egyháza Pázmány Péter életművében*, Bp., JTMR – L'Harmattan, 2012, 391–403.

² Alois M. Haas, *Felemelkedés, alászállás, áttörés: A misztikus tapasztalat és a misztika nyelve*, Bp., Vigília, 2011, 109–115, hivatkozások K. Rahnerre.

Egyedülálló az ún. „jegyesi misztika” személyes dimenziójánál fogva. „A jegyesi misztika nem csupán forrásánál (az Énekek énekét idéző tapasztalatnál), hanem belső lényegénél fogva is közösségi, vagyis egyházas irányultságú,” hangsúlyozza Urs von Balthasar nyomán.³

Szent Bernát misztikája

Szent Bernát, Clairvaux-i apát, egyházdoktor (1090–1153) számára a lényeg Istennek az emberrel való egysége.⁴ Főbb művei: *Az alázatosság és a gőg fokozatai* (1124), *A kegyelem és a szabad akarat* (1128 előtt), főleg *Az Isten szeretetéről* (*De diligendo Deo*) szóló traktátus (1132–1135 között), amely a teremtés és a megváltás jótéteményeiről elmélkedve kifejti a szeretet négy fokozatát, végül az Énekek énekét kommentáló liturgikus *beszédei* (1135-től). Ez utóbbiakban kidomborítja Jézus Krisztus, az Istenember páratlan nagyságát és közvetítő szerepét, aki egyesíti az Atyával a Szentlélekben Egyházát, mint jegyesét és benne a lelkeket.

Bernát kezdetektől fogva Szent Benedek Reguláját, majd az *Énekek énekét* magyarázta, és a saját lelki tapasztalatára is hivatkozva (leveleiben) fejtette ki az alázatosság és a szeretet fokozatait.

A *De diligendo Deo*⁵ című traktátusában először tárgyal az Isten szeretete indokairól és fokozatairól,⁶ a második rész⁷ 11 levelének átmásolása, ahol kifejti a szeretet törvényét. Ezekben olvashatunk a szeretet négy fokozatáról: 1) Megtérés: elfordulás az érzéki vagy önszeretettől; 2) Isten szeretete a jutalom reményében; 3) A szeretet megtisztítása: ez a tiszta, igaz és ingyenes szeretet, de még nem misztikus; 4) A misztikus szeretet. Ennek lényege nem az, hogy Istenben szeretem önmagam, hanem annak módozata. Szent Bernát itt a 10. fejezetben szól saját tapasztalatáról, elragadtatásáról, „megistenüléséről”; ez nem panteisztikus, hanem Istenhez hasonulás: „*sic affici, deificari est... sic omnem tunc in sanctis humanam affectionem...in Dei penitus transfundi voluntatem.*” = minden földi vonzalma teljesen Istenbe akar átömleszteni.

A négy fokozat nem kizárólagos. Másutt, például az *Énekek éneke* kommentárjaiban⁸ Bernát a szeretet (szerelem) *három* csókjáról, *három* állomásáról, az Úr *három* látogatásáról beszél. A lényeges az, hogy saját tapasztalata szerint megkülönbözteti az aszketikus és a misztikus időt. Ez utóbbi nem áll az ember hatalmá-

³ HAAS, *i. m.*, 63, 102. jegyzet.

⁴ A következőkhöz: *Dictionnaire de Spiritualité*, I, Paris, Beauchesne, 1937, 1463–1464, 1474, 1476–1489. A szerző, Anselme LE BAIL. OCR gyakran hivatkozik Étienne Gilson Bernátról szóló művére: É. GILSON, *La Théologie mystique de saint Bernard*, Paris, 1934. Ehhez még: Uő, *A középkori filozófia szelleme*, Bp., Paulus Hungaricus – Kairosz, 2000. Főleg a XIV. fejezet. Szent Bernát szövegeit a római ciszterci kritikái kiadásban olvastam: *S. Bernardi Opera*, ed. J. LECLERQ OSB., H. ROCHAIS, Roma, 1966.

⁵ Bernardus CLARAEVALLENSIS, *De diligendo Deo* = *Patrologia Latina*, 182, 973–1000. (http://www.documentacatholicaomnia.eu/25_Migne.html)

⁶ *Uo.*, 1–11. fejezet.

⁷ *Uo.*, 12–15. fejezet.

⁸ Bernardus CLARAEVALLENSIS, *Sermones in Cantica Canticorum* = *Patrologia Latina*, 183, 785–1198A, 3–9, 31, 33, 57, 59. (http://www.documentacatholicaomnia.eu/25_Migne.html)

ban: Isten ragadja el a lelket. Szent Bernát nem írt traktátust a misztikáról. A „mézajkú doktor” számára a misztikus egyesülés egyszerűen a szeretet utolsó, legfelső fokozata. A misztika isteni működés: felemeli a lelket tökéletes szeretetre, jegyesi egységre. A misztikus egység lelki házasság a lélek és az Ige között. Az *Énekek énekéről* szóló 83. beszéd, amelyet Pázmány is idéz, ezt kifejti: „*Talis conformitas maritat animam Verbo, cum cui [...] similem ipsi se exhibet per voluntatem, diligens, sicut dilecta est. Ego, si perfecte diligit, nupsit.*” Az Igéhez való teljes hasonulás házasság: ha a lélek úgy akar szeretni, ahogy szeretve van, tehát ha tökéletesen szeret: házasságra lép⁹

Szent Bernát szerint a földi misztikus szeretet, vagyis az Igével való jegyesi egyesülés követi a lélekbe költöző és onnan távozó Ige viszontagságait. Bernát szerint Isten és a lélek szeretetkapcsolata drámai, annak a léleknek a drámája, aki teljesen Isten szeretetének akarja szentelni magát:¹⁰ „*Haec est lex aeterna, creatrix et gubernatrix universitatis. Siquidem per eam facta sunt universa.*” „Ez a mindenséget teremtő és kormányzó örök törvény, minthogy mindenképp a szeretet által lettek.”

Minden bizonnyal e szemlélet miatt választotta Dante a *Divina Commediában* vezetőül Szent Bernátot az égi körökben. Emlékezzünk az *Isteni színjáték* utolsó soraira:

„Csüggedtem volna, lankadt képzelettel,
de folyton-gyors kerékként forgatott
vályat és célt bennem a Szeretet, mely
mozgat Napot és minden csillagot.”

BABITS MIHÁLY FORDÍTÁSA

Pázmány Péter lelkiisége

Pázmány Péter jezsuita kiképzéséről és lelkiiségéről Öry Miklós S. J. jelentős tanulmányokat írt.¹¹ Különösen is kiemeli a Collegium Romanum házfőnöke, Bellarmino Szent Róbert és a spirituális Gianbattista Ceccotti hatását.¹² Ez utóbbi lelki olvasmányul a rendalapító lelki hagyatékán kívül szívesen ajánlotta Szent Ágoston *Soliloquiáját*, vagy a mézajkú Szent Bernátnak szerzetestestvéreihez intézett meleg hangú leveleit.

Öry Pázmány lelkiiségét elemezve rávilágít¹³ arra, hogy Pázmány *Jézus-eszménye* Szent Ignác lelkiiségében, nevezetesen a lelkigyakorlatok Jézus-teológiájában fogant.

⁹ *Uo.*, 1182.

¹⁰ *De diligendo...*, i. m., 12.

¹¹ ÖRY Miklós, *Pázmány Péter tanulmányi évei*, Eisenstadt, Prugg, 1970. Újabb, javított kiadás: ÖRY Miklós, *Pázmány Péter tanulmányi évei*, szerk. BERZSÉNYI Gergely, Piliscsaba, 2006 (Pázmány Irodalmi Műhely – Tanulmányok, 5). – ÖRY Miklós, *Pázmány lelkiisége*, Klagenfurt, 1964. Vö. még SZABÓ Ferenc, *A teológus Pázmány*, Róma, 1990; újabb kiadás: *Ua.*, Bp., METEM, 1998, 316–317.

¹² ÖRY, *Pázmány Péter tanulmányi évei*, i. m., 1970, 96–117.

¹³ ÖRY, *Pázmány lelkiisége*, i. m., 18–19.

Ebbe a lelkeségbe vezették be római mesterei: Bellarmino, Ceccotti, valamint a harmadik próbaév instruktora, Fabius de Fabiis. Jézus életének misztériumait dolgozza fel Pázmány – a Lelkigyakorlatok nyomán – 26 Jézusról szóló prédikációjában, a *Kalauznak* Krisztusról szóló fejezetében, *Imádságos könyvének* számtalan könyörgésében.

Hozzáfűzöm: amint monográfiáimban megmutattam, Krisztus egyedülálló szerepét a teremtésben és a megváltásban már összefoglalta grazi *De incarnatione Verbi*, az Ige megtestesüléséről szóló traktátusát bevezető csodálatos Krisztushimnuszában,¹⁴ amelynek tartalmát később kifejti, ennek alapvető gondolatai viszsztatérnek prédikációiban is, ahol sok a hivatkozás Szent Pálon kívül az *Énekek énekét* kommentáló Szent Bernátra.

A hosszú himnusz második feléből idézek saját fordításomban:

„Ahogy a jegyes az Énekek Énekében mondja: feje nem tűzzel tisztított vagy mesterséggel fényesített, hanem természetes tisztaságában tündöklő szín-arany. Krisztus Feje ugyanis Isten (1Kor 11, 3). Szemei tisztán tündöklők, mint Hesbon tavainak vizei, átlátják a mindenséget, a dolgokról pontos tudást szereznek. Fejének, mint pálmahaj a koronája, fekete, mint a holló; magasztos tervei és gondolatai kifürkészhetetlenek, homályosak halandóknak; keze aranyhenger, tele jácinttal; minden műve szilárd, tiszta, fejszéje fénylő, rozsdamentes. Orcái, mint balzsamágyak: ajkai liliomok, finom mirhától csepegnek. Mert maga arca is tükörképe a becsületességnek és az erénynek, szavai gyógyítanak, édes illatot árasztanak. Hasa zafírokkal ékesített elefántcsont, tiszta minden tilos vágytól, minden indulatát az értelem ellenőrzi, a legszebb erényekkel, mint zafírokkal ékesítve tündökölnék. Lábai márványoszlopok, aranytalpon állnak. Ha ugyanis szépek az evangéliumot hirdető lábai, mennyivel inkább az Úr Krisztuséi? Olyan márványoszlopok, amelyek szava erejével fenntartanak mindeneket.”¹⁵

Figyelemre méltó, hogy már a grazi traktátusban is hivatkozik az *Énekek énekére*, bár később e Szent Tamást kommentáló latin előadásban csak egyszer utal Szent Bernátra; viszont mindjárt látjuk, hogy több prédikációjában gyakran és hosszan idézi a mézajkú doktort.

Szent Bernát idézése Pázmány prédikációiban

Az első karácsonyi prédikáció¹⁶

Előbb részletes tájékoztatást ad Pázmány Krisztus Urunk születésének idejéről, módjáról és helyéről, utána, Szent Bernát nyomán,¹⁷ az emberré lett Isten példáját állítja

¹⁴ Petri cardinalis PÁZMÁNY *Opera omnia*, ed. Adalbertus BREZNAY, Desiderius BITA, V, Bp., 1901, 355–359.

¹⁵ SZABÓ, *A teológus Pázmány...*, i. m., 1998, 316–317; UÓ., *Krisztus és Egyháza...*, i. m., 85–88.

¹⁶ PÁZMÁNY Péter *Összes Munkái*, kiad. KANYORSZKY György, VI, Bp., 1903, 127–139. (Továbbiakban PPÖM VI.)

¹⁷ Bernardus CLARAEVALLENSIS, *De Tempore Sermones. In Vigila Nativitatis Domini: Sermo III. = Patrologia Latina*, 183, 94–100. (http://www.documentacatholicaomnia.eu/25_Migne.html)

elénk.¹⁸ Szintén az alázatosságról szól korábban Advent 3. vasárnapjának első prédikációja.¹⁹ Itt a vasárnapi evangéliumból (Jn1, 19–28), Keresztelő Szent János példájából indul ki, de főképpen Jézus alázatosságát mutatja be, mert mindekelőtt „az alázatosságot böcsületessé és kívánatossá teszi a mennyei Mesternek, a Christus Jézusnak tanítása és példája”. Majd ezt részletezi, idézve az evangéliumokat (Mt, 11, 29 stb.), követve Szent Bernát *Énekek éneke* kommentárját²⁰ Krisztus alázatosságáról,²¹ majd Aranyszájú Szent János egyik homíliáját,²² aki – más egyházatyákkal – azt tanítja, hogy az alázatosság minden tökéletesség „fondamentoma, gyökere, forrása, sőt anyja, dajkája, erőssége, kincs-tartó háza”. Ezeket a jelzőket aztán sorban értelmezi, költői hasonlatokkal konkretizálja.²³ A továbbiakban Ágostont idézve megmutatja, hogy az alázatosság a legjobb út a mennyországba, és hogy Isten az alázatosoknak ad gyelmet.²⁴

A prédikáció második részében azt világítja meg, mennyire segít az *alázatosság* megszerzésében önmagunk, fogatkozásaink, vétkeink ismerete. Utalás Szent Tamásra²⁵ és arra, hogy Advent 3. vasárnapjának következő második prédikációja²⁶ ezt a témát fejti ki.

Az *alázatosság* téma gyakran visszatér a prédikációkban. Mindenekelőtt példaképünk Jézusnak, a megtestesült Isten Fiának leereszkedése, aki felvette „szolgai alakját” (Fil 2). Advent 3. vasárnapjának 2. prédikációja – az elsőtől eltérően – bőségesen idézi a pogány bölcseket, különösen is a sztoikus Senecát. De *a pogányok erkölcsi intelmeit túlszárnyalja Pázmány a keresztény lelkiség, nevezetesen az ignáci lelkigyakorlatok elvének „beépítésével”*.²⁷

Krisztológiai szempontból fontos a *Jézus nevééről* szóló beszéd Kiskarácsony (január 1.) ünnepén.²⁸ Pázmány korában még ez volt Jézus Társaságának főünnepé.

Pázmány, miután utalt arra, milyen fontos a névadás a Szentírásban, ó- és újszövetségi idézetekkel világítja meg azt, hogy a „kedves és gyönyörűséges JESUS” *Üdvözítőt* és *Szabadítót* jelent. Közben teológiailag elmélyíti Jézus üdvözítő művét. Jézus az egyetlen Üdvözítő: „A mint egy az Isten és több nem lehet, úgy az

¹⁸ PPÖM VI, 136–137.

¹⁹ *Uo.*, 63–81.

²⁰ Bernardus CLARAEVALLENSIS, *Sermones in Cantica Cantorum: Sermo XLII. = Patrologia Latina*, 183, 967–993. (http://www.documentacatholicaomnia.eu/25_Migne.html)

²¹ PPÖM VI, 66–68.

²² *Hom.*, 30, in: *Act.*, c.14.

²³ PPÖM VI, 69.

²⁴ *Uo.*, 71–72

²⁵ *Summa Theologiae*, I–II, q. 161, a. 2.

²⁶ PPÖM VI, 81–98.

²⁷ Óry Miklós e prédikációról megjegyezte: „[ez] nem más, mint a lelkigyakorlatok bűn-elmékedésének 'nagy összehasonlítása', amelynek utolsó tagja: 'Micsoda az Isten, aki ellen vétkeztem?...’ ÓRY Miklós, *Pázmány az ige szolgálatában*, Szolgálat, 1969, 53. Óry ugyanebben a tanulmányában egy párhuzamos táblázatban jelzi Szent Ignác *Lelkigyakorlatos könyve* fundamentumának és első hete elmékedéseinek megfelelőit Pázmány prédikációiban. *Uo.*, 52.

²⁸ PPÖM VI, 194–204.

Üdvözítő JESUS, csak egy, aki nélkül senki nem üdvözülhet, mert nem adatott más név ezenkívül, az üdvösségre.”²⁹

Következnek Krisztus istenfiúi mivoltára, mindenek feletti elsőbbségére vonatkozó idézetek Szent Páltól:

„Christus Urunkról azt mondgya Szent Pál, hogy röviden és summa-szerént, magában foglalja és kapcsolja, instaurat, recapitulat (Ef 1, 10), valami jó menyben és földön vagon: mert mindenek ő-érette teremtetek, mindenek az ő dücsésségére rendeltettek; mindenek tekkéletessége és jósaígi ő-benne foglaltattak: ut sit in omnibus primatum tenens (Kol 1, 15kk).” „Valamennyi neve vagon Istennek, ebben az Üdvözítő névben, a JESUS-ban, foglaltatik. Azért ez a név, est super omne nomen (Fil 2, 9), minden nevek-felett dücsössége és böcsüilletes.”³⁰

Ez a szakasz egyértelműen emlékeztet bennünket a grazi *De Incarnatione Verbi* traktátus bevezető, ragyogó Krisztus-himnuszára.

Ezután a Jézus Társaságának szerzetese „ennek az áldott névnek” hasznát részletezi, és a „mézes-nyelvű” (*doctor mellifluus*) Szent Bernátot idézi, aki az *Énekek éneke* 1,1-et kommentálja költői elragadtatással 15. beszédében.³¹

„A JESUS neve pedig, *mel in ore, in aure melos, in corde jubilus*;³² méz a szájban, muzsika a fülben, gyönyörűség a szűben.”³³

„Végezetre, a JESUS neve orvossága minden lelki nyavalyánknak. Ha a világ inségi-közöt, szomorúság fojtogattya szűvedet: semmivel inkább nem vígasztaltatik, mint, ha JESUS szűvedben és szájadban forgatod. Ha búneidnek sokasága és súlyos úndoksága lenyom, és kétségbe akar ejteni: jusson eszedbe, hogy JESUS-od vagon, oly szabadítód vagon, a ki bírád és szó-szóllód, mindigárt megbátorodol. Ha a harag gerjeszt; ha kevélység felragad; ha testi kívánságok édesgetnek; ha a restség tartóztat; ha egyéb vétkek izgatnak: jusson eszedbe JESUS, és minden vétkes indulatok megenyhődnek...”

„Ez az oka, keresztyének, hogy ő-maga a mí jegyesűnk azt kívánnya tőllünk: *pone me, ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum* (Én 8, 6); hogy szűvűnkön és kezűnkön, mint valami jelt, úgy visellyük szűnetlen az ő nevét. [...] hogy valamit gondolűnk és cselekszűnk, JESUS nevében, ő-érette, az ő tisztességére cselekedgyűk.”³⁴

²⁹ Uo., 197. Ehhez: Ap. Csel, 4, 12.

³⁰ Uo., 197-198.

³¹ Uo., 202-203.

³² Bernardus CLARAÉVALLENSIS, *Sermones in Cantica Cantorum: Sermo XV = Patrologia Latina*, 183, 843-848. (http://www.documentacatholicaomnia.eu/25_Migne.html)

³³ Emlékezőnk Szent Bernát híres himnuszára: „Jézus édes emlékezet / te adsz szűvűnknek örömet. / Se méz, se semmi nem lehet / jelenlétednél édesebb. // Hallani boldogabb soha / nincs, se dalolni muzsika, / sem elgondolni idea, / mint Jézus, az Isten fia.” *Ujjongása Jézus nevére*. (Babits Mihály fordítása)

³⁴ PPÖM VI, 203.

Pázmány prédikációinak *forrásairól* írva Bitskey István³⁵ joggal kiemeli Szent Bernát befolyását. „Természetes, hogy Pázmány is jól ismerte a 'keresztény misztika atyját', szinte minden beszédében idézi valamelyik művét (összesen 102 esetben), ennek ellenére azonban a misztikus szellem átvételének sehol sincs nyoma.” És még: miként a jezsuita rend „Pázmány is elsősorban a stílusművészt, a kiváló rétort látja benne...” Majd példaként idéz a Jézus nevééről szóló beszédből, amelynek teológiáját, miként más beszédekét homályban hagyja.

Bitskey István állítását árnyalnom kell. Ő maga is szinte rácáfol saját állítására, amikor éppen a most elemzett Pázmány-szöveget hozza fel példának. A nagypénteki misztikus szárnyalású beszédekben Pázmány gyakran a misztikus Szent Bernátot idézi. Például a Passióról szóló beszédét közlő követi, és teljesen magáévá téve, *mélyen átélve a mézajkú doktor compassióját, együtt-szenvedését Jézussal.*

Pázmány magáévá tette a bernáti misztikát, ennek bizonyítására elég részletesen elemezni két beszédét. Az egyik a Pünkösöd utáni 17. vasárnap: *Az isteni szeretetről.*³⁶ Ez a beszéd Ágoston mellett főleg Szent Bernát *De diligendo Deo* című értekezését követi.³⁷

A másik a Pünkösöd utáni 19. vasárnap: *Isten a mi lelkünk jegyese,*³⁸ ez közlő követi Szent Bernát műveit, így pl. *Énekek éneke* kommentárját.³⁹ Itt most – helyhiány miatt – csak a másodikat elemzem kicsit bővebben.

Az isteni szeretet misztériuma – „jegyesi misztika”

A Pünkösöd utáni 17. vasárnap Pázmány *az isteni szeretetről* prédikált.⁴⁰ Ezt a prédikációt – a Szentírásról és Szent Ágostonon kívül – világosan ihlette Szent Bernát *De diligendo Deo* című műve, amelyet háromszor hosszabban idéz,⁴¹ továbbá hivatkozik az *Énekek éneke* kommentárjára.⁴²

³⁵ BITSKEY István, *Humanista erudíció és barokk világkép. Pázmány Péter prédikációi*, Bp., Akadémiai, 1979 (Humanizmus és Reformáció, 8), 80.

³⁶ PÁZMÁNY Péter *Összes Munkái*, kiad. KANYORSZKY György, VII, Bp., 1906, 491–509. (Továbbiakban PPÖM VII.)

³⁷ Szent Bernát és a ciszterciek misztikájáról lásd Étienne GILSON, *A középkori filozófia szelleme*, Bp., Paulus Hungaricus – Kairosz, 2000, XIV. fejezet, főleg ennek függeléke: 269–279.

³⁸ PPÖM VII, 525–537.

³⁹ Bernardus CLARAEVALLENSIS, *Sermones in Cantica Cantorum: Sermo XVII = Patrologia Latina*, 183, 855–859. (http://www.documentacatholicaomnia.eu/25_Migne.html)

⁴⁰ PPÖM VII, 491–509. Már a grazi *Theologia Scholastica* traktátusban – Szent Tamást kommentálva – tárgyalt a szeretet isteni erényéről: Petri Cardinalis PÁZMÁNY *Opera Omnia*, ed. Adalbertus BREZNAV, Desiderius BITA, IV, Bp., 1899, 667–788. Itt főleg Szent János evangéliumára és leveleire, illetve Szent Ágoston János-kommentárjára támaszkodik, miközben a korabeli skolasztikusokkal vitatkozik. Néha érintőlegesen hivatkozik Szent Bernátára is. Az egész traktátus az akkori heves kegyelemvita keretében, valamint a Trentói zsinat protestánsok ellen hozott megigazulásról szóló határozata szellemében érthető. Megjegyzendők még Arisztotelésznek a barátságról szóló reflexiói (*Ethica*), amelyeket Pázmány részletesen átvesz Prédikációjába, amikor az isteni szeretetről szólva arról beszél, hogy Isten barátai vagyunk. (PPÖM VII, 503–505: öt dolog kívántatik az igaz barátságához).

⁴¹ PPÖM VII, 494, 499, 508.

⁴² *Uo.*, 503.

Pázmány Péter „jegyesi misztikájának” legszebb kifejezése a Pünkösöd utáni 19. vasárnap prédikációja: *Isten a mi lelkünk jegyese*.⁴³ Ebben – feltűnően gyakran idézve Szent Bernátot – megmagyarázza a Szentírás számtalan helyét idézve, hogy: „Christus a vőlegény, menyasszonyok mi vagyunk.”

Még a szokásos propositio (téma-összefoglalás) előtt teológiailag megalapozza bensőséges isten-kapcsolatunkat: három oldalon megmagyarázza a Szentírás alapján, hogy miért is lehet az Istenkapcsolatot a jegyességhez vagy házassághoz hasonlítani. Mindjárt, Szent Bernátra hivatkozik, aki egyik beszédében arról szól, hogy Jézus nagy szeretettel *barátainak* nevezte apostolait (Jn 15, 14). Isten minket, a szolgálkat *barátainak* nevez, mert minket úgy szeret, hogy szent Fiát adta értünk. (Vö. 1Jn 4, 9; Jn 3, 16.) Ő, aki tulajdon Fiát odaadta értünk, hogyne ajándékozna nekünk vele együtt mindent (Róm 8, 32). De nincs határa az isteni Jóságnak: nemcsak barátaivá, hanem *fiaivá fogad bennünket és valóban azok is vagyunk* (1Jn 3, 1–2): „nem úgy fogad minket fiaivá, mint az emberi szokás tartja, szóval és ajánlással, hanem Szent Lelkét mennyei ajándékival belénk önti, hogy ezek által az isteni természetben részesüljünk” (2Pét 1, 4). Következik még több szentírási idézet. Mivel Isten gyermekei vagyunk, ezért „mindenbe Isten Lelkétől hordoztatunk”; Isten országának és minden javának örökösei (Róm 8, 14, 17, 29, Ef 2, 15).

„Ezzel sem elégszik Istennek híveihez való kegyelmessége, hanem a kiket igaz szolgálattyan megkedvellett, azokat *eljegyezi*; sőt állandó *házasság* kötelével magához kapcsolja. Ki tudná ezt meggondolni, ki merné ezt remélni vagy mondani, ha Isten ő-maga nem mondaná? A Megtestesüléssel „menyegzőt és csudálatos házasságot szerzett Isten az ő Fiának, mikor (...) egybe-adá a Fiú Isten személyét az emberi természettel, úgy egymáshoz kötven, hogy soha el ne válhassanak egy-mástúl.” E menyegző lakodalmára mindenkit hívat Isten prédikátorai által. De még más lelki menyegzőt is ígér: „tulajdon maga házasságába-is vészen minket.”

Később következik egy fontos, hosszú latin Bernát-idézet:⁴⁴

„Szem-előt viselvén Szent Bernard ezeket, felkiált: *Sponsus est Christus; Sponsa vero, nos ipsi sumus. Omnes simul una sponsa, et animae singulorum, quasi singulae sponsae*” – Szent Bernát a Vízkereszt nyolcada utáni első vasárnap, 2. beszédében *a kánai menyegzőről* (Jn 2, 1-11) elmélkedik: a víz borrá változtatása Mária közbenjárására alkalmas ad neki arra, hogy a jegyesi misztikára kitérjen. Nagy csoda volt a víz borrá változtatása, de még nagyobb az, aminek ez csak előképe, a Magasságbeli jobbjának műve: „Ugyanis valamennyien lelki menyegzőre hívatunk, amelyben a jegyes maga Krisztus: *in quibus utique sponsus est Christus Dominus...*”

⁴³ Uo., 525–537.

⁴⁴ Uo., 528.

Pázmány tehát, miután hosszan latinul idézte Szent Bernátot, magyarra fordítja:

„Christus a vő-legény, meny-asszonyok mi vagyunk. Mindnyájan egy meny-asszony, mindenikünk lelke magán meny-asszony. [...] Semmivel inkább nem magasztaltatik Istenünk szerelme, mint hogy lelkünket házasságába vette.”

Ezután ismét hivatkozás Szent Bernátra, az *Énekek énekéről* mondott 83. beszédre,⁴⁵ ahol Bernát a szeretet fokozatairól beszél: „a fiak és atyák, az urak és szolgák-közöt szeretet vagyon: de a jegyes mátká és vő-legény szeretete felsőbb és elsőb helyt foglal, mivel apját, anyját és minden jó-akaróit elhadgyák egy-másért és ketten eggyé léznek a házasok (vö. Ef 5 31; Mt 19, 5).”

Mindezek után következik a *propositio*⁴⁶ és annak részletes kifejtése ismét szentírási idézetekkel. A hűséges, tökéletes *testi és a lelki házasság* párhuzamában sok gyakorlati példát hoz fel Pázmány. Ismét idézi Szent Bernátot, az *Énekek éneke* kommentárjának 17. beszédét. A beszéd 2. részében Pázmány azt részletezi, hogy *mi kívántatik tőlünk e lelki házassághoz*. Itt is⁴⁷ idézi Szent Bernátot a tökéletes szeretetről: ezt a szeretet nevezi Szent Bernárd lelki házasságnak:⁴⁸ „mert ha Istent szereti a lélek, férjhez ment Istenhez, mivel a lelki házasság törvénye az, hogy két lélekből egy legyen, azont akarják és ne akarják. Egyébbel a szeretetet meg nem fizethetni, hanem szeretettel.”

Fejezzük be egy szárnyaló fohással:

„Oh szent és áldott szeretet, mely ennyi jókkal tellyesítéd lelkünket, vastagítod gyarlóságunkat, böcsülletes méltóságra emeled kicsinségünket, hogy Isten barátai legyünk! Te vagy a töb jóságok élete és lelke, mert elevenítéd és Isten-előt érdemessé teszed azok cselekedetét. Te vagy a mi lelkünk szárnya, mely-nélkül örök boldogságra nem röpülhetünk. Te vagy hidegségünk melegítő tüze. Te vagy a bűnök halála, a jóságok gyökere, kút-feje és királynéja. Azért valaki érti és érzi jóságodat és hasznodat: *'Ha valaki egész vagyónát adja a szerelemért, szinte semminek sem tatja'* (Én 8, 7); ha minden javait éretted adgya is, semminek állítya, mert annyi jót talál benned, hogy úgy tetszik, semmit nem ád éretted, amikor mindenét éretted adgya, mivel ily nagy jóért keveset ád, a ki mindenét adgya.”⁴⁹

Pázmány Péter szeretetről szóló beszédeiben a középkori *amor sanctus* zeng tovább.

⁴⁵ Bernardus CLARAEVALLENSIS, *Sermones in Cantica Canticatorum: Sermo LXXXIII.* = *Patrologia Latina*, 183, 1181–1184. (http://www.documentacatholicaomnia.eu/25_Migne.html)

⁴⁶ PPÖM VII, 529.

⁴⁷ PPÖM VII, 536.

⁴⁸ „*Anima, si perfecte diligit, nupsit. Vere spiritualis, sanctique connubii contractus est iste, ubi idem velle et nolle idem, unum facit spiritum de duobu*” Bernardus CLARAEVALLENSIS, *Sermones in Cantica Canticatorum: Sermo LXXXIII.* = *Patrologia Latina*, 183, 1181–1184, ante medium et sub finem. (http://www.documentacatholicaomnia.eu/25_Migne.html)

⁴⁹ PPÖM VII, 505.

